

AZRA HODŽIĆ-ČAVKIĆ

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet

IDIOMSKE SKUPINE U *MEVLUDU* VEHBIJE HODŽIĆA. UTJECAJ FORME MEVLUDA NA SASTAV IDIOMSKIH SKUPINA

Sažetak

Tradicija pisanja mevluda na bosanskom jeziku duga je više od stoljeća, ali je mevlud kao književni žanr najčešće ostao van okvira razmatranja filoloških istraživanja. To vrijedi i za frazeološka istraživanja, jer niti jedan mevlud nije bio izvorom za frazeološku građu konsultiranim rječnicima, što je dodatni signal da se lingvistička istraživanja posvete ovom književnom obliku u bosanskom jeziku. Mevlud kao takav posjeduje značajan broj idiomskih skupina iz razloga što izražava autentičnu sliku svijeta iskazanu vrijednosnim sudovima kolektiva, a sam mevlud baštini vrijednosni sud kolektiva s obzirom na temu koju obrađuje. Budući da forma mevluda ima svoja ograničenja jer je pisan u stihu, takva strukturalna odlika utjecala je na sastav i upotrebu idiomskih skupina. Stoga se ovaj rad bavi Hodžićevim *Mevludom* te ispituje u kakvom su odnosu njegov jedanaesterački stih i sastav idiomskih skupina. Analizirana građa potvrđuje da je odabrani mevlud bogat izvor frazeološke slike svijeta, ali i to da je autor svjesnim intervencijama utjecao na sastav dvije trećine upotrijebljenih idiomskih skupina. Te dvije trećine grupirane su prema vrsti intervencije na varijante idiomskih skupina i okazionalizme idiomskih skupina prema načinu na koji se intervenira, tj. prema dubini autorske korekcije osnovne slike idiomskih skupina iz uzualnih oblika zabilježenih u rječnicima.

Ključne riječi: Vehbija Hodžić, mevlud, idiomске skupine, modifikacije, varijante, frazeološki izvor.

Uvod

Mevlud predstavlja važnu tradiciju u islamu kojom se obilježava rođenje poslanika Muhammeda, a. s. U Bosni i Hercegovini obilježavanje traje cijeli mjesec (tzv. mjesec mevluda) kroz različite aktivnosti, među kojima izvođenje mevluda zauzima centralno mjesto. Tako se u bosanskom jeziku kreirala književnost mevluda, koja je kao takva slabo proučavana i s književnoteorijskog i lingvističkog aspekta, što ima svoje razloge van navedenih nauka. S tim u vezi, jezik kojim su se mevludi na bosanskom jeziku pisali tipično je bremenit mnoštvom elemenata koji oslikavaju sliku svijeta iz perspektive bosanskog čovjeka te treba očekivati i frazeološki sloj jedinica kojim se poje-

dina epizoda iz života Božijeg Poslanika obrađuje iz pera različitih pisaca, ali ne smije se s uma smetnuti mogućnost da forma mevluda ima svoje rezultante i po sastav i po upotrebu idiomskih skupina. Kada je svojevremeno Vrhovno islamsko starješinstvo u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji raspisalo konkurs za pisanje mevluda, imajući u vidu i poštujući tradiciju preuzimanja i prepjeva mevluda s osmanskog jezika, među kandidatima je bio i Vehbija Hodžić, čiji je mevlud dobio drugu nagradu. Njegova je specifičnost opširnost u odnosu na druge mevlude na bosanskom; tome treba dodati i činjenicu da ga je Hodžić naknadno i proširio, ali je široj publici i dalje ostao nepoznat jer je iz štampe izašao bez izdavačke kuće, u autorskom izdanju. Međutim, Muzej „Ras” Novi Pazar 2022. godine javnosti je predstavio finalni oblik Hodžićevog mevluda te učinio njegov tekst dostupnim za tumačenje. Stoga ovaj rad nastoji uočiti i opisati upotrebu idiomskih skupina u *Mevludu* Vehbije Hodžića kako bi se kontekstualizirala njihova pojavnost u ovom po svemu specifičnom obliku književnosti na bosanskom jeziku te kako bi se ispitao doprinos mevluda na polju očuvanja frazeološke slike svijeta.

O mevludu općenito

Obilježavanje rođendana¹ Božijeg poslanika Muhammeda duboko je usađena u životima, kulturi i tradiciji brojnih muslimanskih zajednica te se on na različitim teritorijama različito i obilježava.² Budući da su običaj njegovog obilježavanja na Balkan donijele Osmanlije te da se stoljećima učio u izvornom obliku – na osmanskome jeziku, po tradiciji koju je uspostavio Sulejman Čelebi³ 1409. godine u Bursi svojim mevludom „Vesiletu'n-nedžat” (*Sredstvo (put) spasa*)⁴, treba reći da se utjecaj njegove forme i motivske razgranatosti

- 1 Organizacija mevluda u mjesecu rođenja poslanika Muhammeda bila je uobičajena i već usvojena tradicija u XVI stoljeću u Bosni, što je vidljivo i iz dokumenta *Gazi Husrevbegova vakufnama* iz 1531. godine u kojem stoji: „Za učenje Mevluda u mjesecu rebii-l-evvelu, te za podmirenje potreba oko učenja, određuje se godišnje 300 drahmi” (v. Fehim Nametak, „Mevlud kroz istoriju Bosne i Hercegovine”, *Islamska misao*, 153, Sarajevo, 1995, str. 15).
- 2 Usp. npr. manifestaciju *Hiljadu defova*.
- 3 Mevlud Sulejmana Čelebija preveden je na brojne jezike, a „s obzirom na prijem na koji je Sulejman Čelebijeve *Mevlud* naišao kod turskih kritičara i književnih historičara, a naročito s obzirom na popularnost koju je on uživao u čitavom Osmanskom carstvu, nije nikad čudo što su ga pojedini narodi te države prevodili na svoj jezik. Još prije nekih dvadeset godina je Brusali Mehmed Tahir u svojim *Osmanskim piscima* (knj. II, str. 222) pomenuo pet raznih prevoda, i to jedan naš, jedan grčki, dva arbanaska i jedan čerkeski” (Fehim Bajraktarević, „O našim mevludima i o mevludu uopšte”, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, XVII (1), Beograd, 1937, str. 26).
- 4 Fuad Bačićanin, „Mevlud u bošnjačkoj tradiciji i mevludi na bosanskom jeziku”, *Godišnjak* Muzeja „Ras”, 45, Novi Pazar, 2022, str. 130.

u prvim mevludima na bosanskom jeziku ogleđa u prevodilačko-prepisivačkom maniru. Ipak, ne treba zaboraviti na to da je potreba da se doprinese ovoj književnosti i na bosanskom jeziku zabilježena već kod Gaševića pošto uvodni dio predstavlja njegov autorski rad.⁵ Nakon Gaševića mevlud⁶ u tradiciji bosanskog jezika nije više podrazumijevao samo poemu o rođenju poslanika Muhammeda već i poemu o njegovom mi'radžu, životu i smrti, ali i o osnovnim islamskim propisima, historiji islama i sličnim temama.⁷ Ipak, tek je sporadično bio predmetom analize filoloških istraživanja.⁸

Za početak razvoja mevluda kao književnog žanra na bosanskom jeziku uzima se 1878/79. godina⁹ (usp. Bulić¹⁰; Agović¹¹, Duranović¹², Bajraktarević¹³) kada je hafiz Salih Gašević objavio svoj mevlud koji pripada alhami-

5 Ovaj bi zaključak ipak trebalo potvrditi u paralelnom izučavanju svih dostupnih prijevoda i adaptacija Čelebijevog mevluda.

6 Iako riječ *mevlud* (ar. *mawlid*) označava „mjesto rođenja, rođenje, rođendan” (Muftić 2004: 1669), ovaj je izraz poprimio dodatno značenje rođendana poslanika Muhammeda. „Najranije obilježavanje rođenja poslanika Muhammeda, s. a. v. s., nalazimo u vrijeme Haruna el Rašida. Poznato je da je njegova majka prva obnovila kuću Poslanikovog rođenja” (Filipović 2000: 14) i na taj dan se obilježila ova kuća, kao i druga mjesta koja su bila od značaja za život Poslanika. „Andaluzijski putopisac Ibn Džubejr (1183) zabilježio je da je na dan rođenja Poslanika Muhammeda njegova kuća bila otvorena za posjete” (v. Fuad Bačićanin, „Mevlud u bošnjačkoj tradiciji i mevludi na bosanskom jeziku”, *Godišnjak Muzeja „Ras”*, 45, Novi Pazar, 2022, str. 126).

7 Za razliku od većine zemalja islamskog svijeta gdje je mevlud učen isključivo na dan rođenja Muhammeda, 12. rebiul-evvela, kod nas je, vjerovatno pod utjecajem prakse iz Osmanske Carevine, učenje mevluda prakticirano različitim povodima u toku godine (Čolaković 2000: 26). „Mevludi su kod nas u novije vrijeme sve masovniji i po programima sve bogatiji i sadržajnije. Ponegdje, osobito u većim mjestima gdje žive muslimani, povodom proslave Mevluda, u džamijama se održavaju mevludske akademije koje se sastoje iz učenja Kur'ana, prigodnih predavanja o Muhammedovom a. s. rođenju, recitacija, učenje prigodnih ilahija i kasida, učenja i recitovanja odlomaka iz raznih mevludskih spjevova na našem i turskom jeziku, te na kraju učenja dove” (v. Enver Mulahalilović, „Mevludski običaji”, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva*, 5, 588-590, 1987, str. 589).

8 Usp. Halid Bulić, „Razvoj mevluda na bosanskom jeziku”, *Nove teme iz lingvističke bosnistike*, Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli, Tuzla, 2019, str. 199-216.

9 Prvo izdanje *Mevluda* Saliha Gaševića štampano je u Skoplju 1296. godine po Hidžri, što odgovara 1878/79. godini (v. Fuad Bačićanin, „Mevlud u bošnjačkoj tradiciji i mevludi na bosanskom jeziku”, str. 132).

10 Halid Bulić, „Razvoj mevluda na bosanskom jeziku”, str. 199-216.

11 B. Agović, „Prvi mevlud na bosanskom jeziku”, *Preporod – islamske informativne novine*, god. XXXIII, br. 24/745, 15. decembar, 2002/11. ševval 1423, str. 10.

12 E. Duranović, „Kasida hafiza Saliha Gaševića”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knj. XXXIX, 2018, str. 145-176.

13 F. Bajraktarević, „O našim mevludima i o mevludu uopšte”, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, XVII (1), 1937, str. 1-37.

jado književnosti,¹⁴ ali treba reći da se tradicija autentičnog doprinosa bošnjačkih autora na polju mevludske književnosti veže za XVI stoljeće, kada je Ali-dede Bošnjak napisao mevlud na osmanskome pod naslovom „Kitab-i mešahid-i mevlid-i Ahmedī sallallahu aleyhi ve sellem” (*Knjiga prizora rođenja Ahmeda, s. a. v. s.*)¹⁵ te Bačićanin smatra da „[m]ožemo reći da od Ali-dede Bošnjaka počinje tradicija pisanja mevluda kod Bošnjaka.”¹⁶

Mevlude su ispjevali i Arif Brkanić Sarajlija¹⁷, Seid Zenunović, Safvet-beg Bašagić, Muhammed Rušdi (Muharemagi Dizdarević), Tahir Popov, Šemsudin Sarajlić, Hamdi ef. Sirčo, Ismail Selimović, Rešad Kadić, Vehbija Hodžić, Musa Ćazim Ćatić, Ešref Kovačević, Muhamed Spužić, Nazif Šušević, Mustafa Jelovac i dr.,¹⁸ a Latićev mevlud iz 2021. godine pokazuje da se ovaj jedinstveni književni žanr nije okamenio te da je još uvijek u potencijalu da se razvije kao manir i u savremenoj književnosti na bosanskom jeziku. Bez obzira na visoku motivaciju pojedinaca da se mevlud kao vrsta specifična za bosanski jezik opiše i iz perspektive lingvističke bosnistike, još je uvijek nedovoljno istraženo polje u tom smislu.

U slučaju Vehbije Hodžića, autora mevluda koji je u fokusu ovoga rada, treba reći da su okolnosti doprinijele da njegov tekst ne bude populariziran zbog toga što je prvi put dostavljen široj javnosti¹⁹ na uvid 2022. godine, kada ga je Muzej „Ras” odlučio objaviti te time otvoriti put kritičke analize.²⁰ Ovaj

14 „Ličnost Gaševića kao autora Mevluda pisanog na našem jeziku arapskim pismom je dobro poznata, ali njegovi biografski podaci kojima raspolazemo su više nego skromni.” (v. Ibrahim Kemura, „Hafiz Salih Gašević u svjetlosti literarnog djela jednog crnogorskog pisca”, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva*, XXXII (3-4), 1969, str. 121). Sam prepjev ima 398 stihova, odnosno 199 bejtova, i pisan je u jedanaestericu.

15 Azra Gadžo-Kasumović, „Prvi mevlud Ali-dede Bošnjaka u Bosni i prizori ljubavi prema ehli bejtu”, *Beharistan*, 1, Sarajevo, 2001, str. 19.

16 Fuad Bačićanin, „Mevlud u bošnjačkoj tradiciji i mevludi na bosanskom jeziku”, str. 135.

17 Sarajlijin mevlud također pripada alhamijado književnosti.

18 Handžić svojevremeno spominje četiri mevluda. „Ovaj je Mevlud na naš jezik u stihu preveo Hafiz Salih ef. Gašević i neki Arif efendija Sarajlija. Prije nekoliko godina štampan je u stihu na našem jeziku mevlud Hafiza Seida ef. Zenunovića iz Koraja. Poznat je i mevlud dr. Safeta Bašagića. Iz ovoga se vidi da i mi imademo četiri mevluda, pisana u stihu našim jezikom” (v. Mehmed Handžić, „Dvije-tri o mevludu”, *Glasnik Vrhovnog starješinstva Islamske vjerske zajednice*, II (7), 1934, str. 394). Ovdje treba napomenuti da se tradicija mevluda vidi i u djelu *Kasidei-Burda* Halila Hrle Stočanina iz 1868, ali i naglasiti da *Burda* nije klasični mevlud.

19 Prvo je izdanje ugledalo svjetlo dana 1975. godine, ali budući da se radilo o samizdatu, treba reći da je *Mevlud* ostao nepoznat široj publici. Prema svjedočenju nasljednika intelektualne misli Vehbije Hodžića, primjeraka prvog izdanja iz 1975. godine ostalo je tek nekoliko.

20 U okviru obilježavanja sedamdeset godina postojanja muzeja u Novom Pazaru i šeststo godina od smrti Sulejmana Čelebija, Muzej „Ras” Novi Pazar objavio je drugo izdanje ovog mevluda (ur. Bačićanin) te ga tako sačuvao od zaborava.

se rad *Mevludom* Vehbije Hodžića bavi iz aspekta lingvističke bosnistike, tj. iz perspektive frazeologije bosanskog jezika.

S tim u vezi treba napomenuti da se u ovom se radu *idiomskim skupinama* smatraju intrinzično kreativne višekomponente jedinice jezika s globaliziranim značenjem usmjerenim ka sekundarnoj nominaciji. Navedena se terminološka sintagma, dakle, koristi u značenju u kojem se koriste termini okupljeni oko riječi *phrasis* ili *idioma* (*frazeologizam, frazeološka jedinica, frazeološki izraz, frazeološka sintagma, frazem(a), idiom, idiomatska fraza*). Odabir ovog termina motiviran je činjenicom da funkcionira bez asocijativne veze sa „semantičkom ispražnjenošću”, da signalizira višekomponentnost strukture, da se u jezičkoj zajednici doživljava kao autentična, te da se, konačno, kao drugi generički termini ne može naći u paradigmatičkom odnosu s drugim idiomskim skupinama kao što to mogu *fonemi* i *morfemi*, iz čijeg se tvorbenog modela formirao termin *frazem*.²¹ Inherentna karakteristika idiomskih skupina jeste njena slikovitost aksiološke slike svijeta jednog „nacionalnog” jezika ili nacionalnog genija (Sapir 1974: 69).

Forma *Mevluda* i njen utjecaj na sastav idiomskih skupina: hipoteze

Mevlud Vehbije Hodžića napisan je u jedanaestercu²² i u izdanju koje se ovdje analizira sadrži 2.336 stihova organiziranih u dvostihu – s tim da se na trima mjestima pojavljuje uobičajena forma iskazivanja poštovanja²³ Poslaniku, s. a. v. s., kroz tristih salavata. Mevludska poema sastoji se od četiri dijela: od uvoda, u kojem se tretira vrijeme prije dolaska Božijeg Poslanika, drugog dijela, koji obuhvata period od rođenja do smrti Božijeg Poslanika, trećeg dijela, koji se tematski organizira oko osobina Božijeg Poslanika (izgled, odanost, darežljivost, skromnost i sl.) i četvrtog dijela, koji posebnu pažnju poklanja različitim temama širenja, zabrana, principa djelovanja u islamu itd. Ostatak knjige čine uvod, predgovor prvom izdanju, recenzije, rječnik manje poznatih riječi i biografija autora.

Mevlud je pisan standardnim bosanskim jezikom, uz nekoliko dijalekatski karakterističnih leksema i konstrukcija, što je očekivano s obzirom na tradiciju pisanja mevluda koja je razvila i određeni tip formula, a i s obzirom na

21 Zbog prostornog ograničenja rada neće biti dalje problematizirana pozicija ove sintagme u odnosu na druge, a ni kvalitativno razumijevanje onoga što ona pokriva. V. npr. Azra Hodžić-Čavkić, „Pasivna leksika i ‘pasivnost’ idiomskih skupina u časopisu Behar (1900-1910)”, *Društvene i humanističke studije : časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli*, god. 6, br. 2 (15), 2021, str. 63-82; Azra Hodžić-Čavkić, „Frazeologija Alise u zemlji čuda”, *Književni jezik*, 31, 2020, str. 171-195.

22 Forma jedanaesterca u nekoliko je navrata narušena.

23 *Essalatu vesselamu alejke, ja Resulallah, / Essalatu vesselamu alejke, ja Habiballah, / Essalatu vesselamu alejke, ja hajre halkillah!*

jezičku pozadinu autora. Međutim, sama jedanaesteračka forma ovog mevluda pojavljuje se kao ograničavajući faktor, što u kvalitativnom smislu može rezultirati promjenama u strukturi idiomskih skupina. Budući da se idiomске skupine javljaju kao signali uronjenosti u autentičnost jezičkog duha određenog područja, pretpostavljamo da se i u mevludima kao specifičnoj književnoj vrsti svakako javljaju i idiomске skupine, ali da njegova forma diktira kvalitativne promjene u strukturi idiomskih skupina. Treba napomenuti da mevlud niti u jednom konsultiranom frazeološkom rječniku²⁴ nije bio uzet kao izvor za frazeološku građu te je motiv za odabir ovog mevluda višestruk.

Iz navedenog proizlaze dvije hipoteze: prva je da je mevlud, s obzirom na tradiciju pisanja u bosanskom jeziku, nezaobilazan izvor frazeološke građe, a druga je da forma mevluda utječe na sastav idiomskih skupina.

Teorijsko razumijevanje promjena u sastavu idiomskih skupina

Modifikacijom idiomskih skupina smatraju se oni oblici intervencija koji su individualnog karaktera i koji su kontekstualno uvjetovani diskursom u kojem se realiziraju. Postizanje preciznijih komunikativno-pragmatičkih ciljeva modificiranim oblicima idiomskih skupina uspješno se ostvaruje zahvaljujući činjenici da jezik pretpostavlja stalnu stvaralačku djelatnost i postojanu jezičku bazu kolektiva te je modificiranje temelja slike idiomskih skupina uzrokovano optimizacijom ispunjenja određene pragmatičke zadaće.²⁵ Drugim riječima, u modificiranim oblicima idiomskih skupina nalazimo ispunjenje pojedinačnih (autorovih) ciljeva sredstvima koja izriču kolektivnu ocjenu. Postojano značenje idiomskih skupina u zajednici, koju reflektira i kreira istovremeno, u modificiranim oblicima dodatno je opterećeno komunikativnim prilagođavanjem osnovnog oblika. Obično se radi o posebnom isticanju za diskurs najvažnijeg semantičkog aspekta/potencijala denotativnih značenja komponenata koje čine idiomsku skupinu. S tim u vezi – kognitivnolingvistički postulat da se čovjek cjelovito uključuje u značenje i to na način da istinsko značenje postoji samo u glavi govornika²⁶, što znači

24 Riječ je o sljedećim konsultiranim rječnicima: *Frazeologija bosanskog jezika*, iz 2000. godine (Tanović); *Bosanska sehara*, iz 2006. godine (Lukić); *Bosanski frazeološki rječnik*, iz 2012. godine (Čoralić – Midžić); *Kao frazeološki rječnik*, iz 2012. godine (Mahmutović); *Sandžački rječnik*, iz 2012. godine (Begović – Begović-Ličina); *Bosansko-njemački frazeološki rječnik*, iz 2013. godine (Čoralić); *Sandžački frazeološki rječnik*, iz 2018. godine (Mušović); *Rječnik frazema bosanskoga jezika*, iz 2018. godine (Kasumović – Nikolić); *Frazeološki rječnik bosanskog jezika*, iz 2019. godine (Popara).

25 Irina Zykova, *Konceptosfera kulture i frazeologija. Teorija i metode lingvokulturološkog proučavanja*, Branka Barčot (prev.), Srednja Europa, Zagreb, 2019, str. 145-146.

26 Ljiljana Šarić, Maja Brala-Vukanović, *Slike jezika: Temeljne kognitivnolingvističke teme*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2019, str. 55.

da je značenje [i idiomskih skupina] u velikoj mjeri ovisno o individualnim karakteristikama čovjeka i o kontekstu. Dakle, modifikacijama idiomskih skupina postiže se korekcija osnovne slike koju ona kreira. Budući da se radi o integriranju kolektivne i individualne slike, može se reći da se radi o upotrebi mehanizma konceptualne integracije²⁷, jer se koncept idiomske skupine integrira s novom vanjskom sastavnicom. Budući da je upotreba idiomskih skupina značajno određena iskustvom govornika, svaka je promjena u njihovom sastavu uvjetovana činjenicom da govornik istovremeno jest obaviješten o njenom vrijednosnom statusu²⁸ u kulturnoj zajednici, da njime manipulira i da je svjestan značenja dodatnih elemenata kojima korigira njen općepoznati status i sastav. Ta općepoznatost idiomskih skupina može se definirati kao *tema* od čega govornik kreće, a kontekstualna uvjetovanost promjene u sastavu pokazuje kako se dodatni element koristi kako bi izrazio ne samo sintaksički potencijal jedne od komponenata idiomske skupine nego i pragmatičke elemente autorovog odnosa prema upotrijebljenoj idiomskoj skupini. Okazionalizmi ili modificirani oblici idiomskih skupina predstavljaju kvalitativnu korekciju fraziona, ali je upotreba takvih oblika u pravilu ograničena na tekst u kojem se javlja.

S druge strane, varijante idiomskih skupina kreiraju se po modelu gramatičko-leksičkih intervencija koje nastoje iskoristiti mogućnost što odnos sinonimnosti podrazumijeva u maksimalističkom smislu. Iako potpuni sinonimi ne postoje u jeziku, djelimična blisko značnost i u gramatičkom i u leksičkom smislu omogućava širenje idiomske valencije, tj. širenje mreže komponenata koje aktivnovalentna riječ iz strukture može privući, odnosno širenje mreže pasivnovalentnih riječi. Varijanta ne podrazumijeva promjenu u osnovnoj slici idiomske skupine, ali ne treba zanemariti mogućnost da se na taj način mogu ostvariti i gramatičko-leksički kontakti koji u konačnici mogu dovesti i do modificiranja.²⁹ Dakle, varijante potpomažu kvantitativnom širenju fraziona i nisu ograničene kontekstom u kojem se javlja.

27 Gilles Fauconnier, Mark Turner, *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*, Basic Books, New York, 2002, str. 46.

28 Prema Bartmińskom, jezički pogled na svijet izveden je iz eksplicitnog ili implicitnog vrijednosnog sistema; drugim riječima, odnos jezika i vrijednosti uvjetovan je ambivalentnom činjenicom da je jezik sredstvo vrednovanja i izvor informacija o vrijednostima (Ajdačić, 2011: 40, prema Ajdačić, 2017).

29 Također, postoji mogućnost da tumačenje određenih pojava kao modifikacije ili kao varijante leži u kontekstu njene upotrebe.

Analiza korpusa

Mevlud Vehbije Hodžića predstavlja dobar izvor frazeološke građe jer ovo istraživanje utvrđuje da se u više od dvije hiljade stihova, u nešto manje od petnaest hiljada riječi javlja četrdesetak različitih idiomskih skupina.³⁰ Idiomske skupine upotrijebljene u tekstu *Mevluda*, očekivano, uglavnom su verbalne (85%), a one su po sintaksičkoj ulozi u najvećem broju slučajeva angažirane obavljati predikatsku funkciju, koja je i centralna funkcija za njih, ali jedna među njima ima funkciju subjekta (*izbjeci kandžama*); predikati su uglavnom u indikativu s dominantom u prošlim vremenima (pluskvamperfekt (*bijaše vezô*), imperfekt (*povlačaše, pružaše, šiljahu*), aorist (*postaše, gradiše, prevršiše, slomi, digoše, ustade, poteče*), perfekt u punom (*vidio je, bacale su, padao je, bacilo je, čuvao je*) i u krnjem obliku (*primio, pili, skinuo, ponudila, tražio*), ali javljaju se i prezent (*otvaram, vežu*) i futur I (*polomit će, prolit će*); bilježe se i slučajevi upotrebe potencijala (*došô bi*) i imperativa (*čuvajte*). Kad je riječ o sintaksičkom obliku predikatâ, uglavnom su bez dodatnih elemenata koji usložnjavaju njihov već složeni frazeološki oblik, ali javlja se i primjer modalne modifikacije glagolskog elementa idiomске skupine (*mogô plivati u bogatstvu*) koja je modifikacija eksternog tipa,³¹ tj. ovisna je o tekstu unutar čije se strukture javlja, te prema tome ne utječe na transponirano značenje same idiomске skupine.³² Nadalje, javlja se i mali broj prepozicionalnih idiomskih skupina (*od bešike do groba, od glave do peta*), koje obavljaju adverbijalnu funkciju, te imamo zabilježena i četiri slučaja ispodrečeničnih struktura otvorenog tipa koje se u tekst uklapaju i kao nezavisnosložene i kao zavisnosložene rečenice, u zavisnosti od zahtjeva glavne klauze.

U tabeli koja slijedi prva kolona ukazuje na mjesto realizacije idiomске skupine, druga kolona označava njen oblik, kako se idiomске skupine uobičajeno bilježe u rječnicima s frazeološkom građom, koji je, zatim, u trećoj koloni potvrđen u rječnicima i izvorima – ukoliko rječnici u svojoj građi nisu posjedovali traženu idiomsku skupinu; četvrta kolona kategorizira pronađenu

30 To, naravno, treba uzeti u kontekstu drugih višekomponentnih jedinica koje se javljaju u *Mevludu*. Naprimjer, druge višekomponentne jedinice, odlikovane sintaksičko-semantičkom jedinstvenošću, kao što su termini i kolokacije, javljaju se znatno manje. Recimo, *Posljednji sud* javlja se i u oblicima *Sudnji dan* i *Posljednji čas* ukupno tri puta.

31 Za razliku od ove vrste modaliziranja u idiomskim skupinama javljaju se primjeri u kojima modalni glagol učestvuje u kumulativnom značenju cjeline (usp. npr. *ne moći pera odbiti*), što znači da je njen neodvojivi dio te da je u navedenom primjeru modaliziranje internog tipa te se smatra inherentnim.

32 O drugim vrstama modifikacija dalje u ovom radu.

idiomsku skupinu prema nosećoj riječi, a u petoj se koloni nalazi sintaksička funkcija u kojoj se ostvaruje određena idiomaska skupina u tekstu *Mevluda*.³³

Tabela: Idiomske skupine u *Mevludu* Vehbije Hodžića

Bejt <i>Mevluda</i> V. H.	Izolirana IS	Potvrda	Vrs. IS	SF
Uči nauk' od bešike do groba, U mladosti i u starosti doba. (VHM, 139 ³⁴)	od bešike do groba (VHM, 139)	od kolijevke <pa> do groba (SFR, 329)	PIS	ADV
„Daj da vidim!” reče i udari je, Svu od glave do peta krv obli je. (VHM, 92)	od glave do peta (VHM, 92)	od glave do pete (JMF, 464)	PIS	ADV
Života mu sv'jeća presta plamsati, Al' će djelo dov'jeka mu blistati. (VHM, 126)	nekome/nečija životna svijeća prestala je plamsati (VHM, 126)	dogorijeva (gasi se i sl.) nečija svijeća (JMF, 665)	R	Nzvsn
Neće Allah dati da nas otkriju, Jer im carstva konci se sad kidaju. (VHM, 108)	konci <i>nečega</i> se kidaju (VHM, 108)	privili su se konci <i>nekom</i> (SFR, 335)	R	Zvsn

- 33 U navedenoj se tabeli koriste sljedeće prigodne skraćenice s odgovarajućim značenjima:
 ADV – adverbijalna funkcija, koja se odnosi na konkretnu sintaksičku funkciju zabilježenu u tekstu *Mevluda*,
 IS – idiomaska skupina, koja se odnosi na frazeološku jedinicu,
 JMF – *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, koja se odnosi na korišteni izvor,
 Nzvsn – nezavisnosložena rečenica, koja se odnosi na realizaciju idiomaska skupine kao rečenične strukture što se uklapa u složenu rečenicu kao nezavisnosložena klauza,
 PIP – prepozicionalna idiomaska skupina, posebna vrsta idiomaska skupine tvorene od prijedloga i imenice,
 R – rečenica otvorenog tipa, koja se odnosi na realizaciju idiomaska skupine kao otvorene rečenične strukture s realiziranim članovima predikata i subjekta,
 S1 – subjekatska funkcija, idiomaska skupina sa odgovarajućom subjekatskom realizacijom u konkretnom tekstu *Mevluda*,
 SF – sintaksička funkcija, koja se odnosi na konkretnu sintaksičku ulogu u tekstu *Mevluda*,
 SFR – *Sandžački frazeološki rječnik*, koja se odnosi na korišteni izvor,
 Vf – predikat, koja se odnosi na konkretnu sintaksičku ulogu u tekstu *Mevluda*,
 Vfs – frazeološki predikat usložnjenog tipa, koja se odnosi na konkretnu realizaciju idiomaska skupine koja je u odnosu na rječnički oblik proširena dodatnim elementima koji proizlaze iz rečenice, ali ne utječu na temeljnu sliku idiomaska skupine,
 VIS – verbalna idiomaska skupina, vrsta idiomaska skupine s nadređenim članom u glagolu,
 Vrs. – vrsta,
 Zvsn – zavisnosložena, koja se odnosi na realizaciju idiomaska skupine kao rečenične strukture što se uklapa u složenu rečenicu kao zavisnosložena klauza.

- 34 Broj označava str. na kojoj se odgovarajući bejt javlja.

Ebu Talib prezrivo se nasmiija: „Sve se bojim ujest će vas zmija.” (VHM, 74)	zmija je ujela/će ujesti/ujede nekog (VHM, 74)	ujede nekoga zmija (JMF, 789)	R	Zvsn
Međ' plemena krv zamalo poteče, Kom pripada na to pravo najpreče. (VHM, 61)	krv poteče (VHM, 61)	pala je (legla je, zamela se) krv (SFR, 363)	R	Nzvns
Mi smo slabi te bez Tvoje pomoći, Nij' nam lako kandžama mu izbjeći. (VHM, 149)	izbjeći nečijim kandžama (VHM, 149)	Potvrda u e-korpusu. ³⁵	VIS	S1
Svakom svoju prvi ruku pružaše, A prvi je nikad ne povlačaše. (VHM, 133)	pružiti nekome ruku (VHM, 133)	pružiti (dodati) ruku nekom (SFR, 670)	VIS	Vf
	<ne> povući ruku (VHM, 133)			
Pun radosti Bož'ji Resul je bio, Kad je krunu svoga rada vidio. (VHM, 115)	vidjeti krunu nečijeg rada (VHM, 115)	Potvrda u e-korpusu. ³⁶	VIS	Vf
Kumiri im drevni prahom postaše, Jer ih oni od praha i gradiše. (VHM, 113)	postati prahom (VHM, 113)	postati prah i pepeo (pretvoriti se u prah i pepeo) (SFR, 591)	VIS	Vf
	graditi nekoga <i od> praha (VHM, 113)	praviti (graditi) od blata nekog (SFR, 54)	VIS	Vf
Sladostrasti, podvale i prevare, Prevršiše tada kod njih sve mjere. (VHM, 36)	prevršiti <sve> mjere (VHM, 36)	Potvrda u e-korpusu. ³⁷	VIS	Vf
„Nisam doš'o ja čudesa da stvaram, Već duhovne oči da vam otvaram. (VHM, 100)	otvoriti oči nekom (VHM, 100)	otvoriti oči nekom (SFR, 518)	VIS	Vf

35 <https://www.jergovic.com/ajfelov-most/povratak-josipa-filipovica/> (Pristupljeno 5. 10. 2023)

36 <https://poskok.info/%E2%80%8Bgoran-bogdan-odusevio-publiku-i-kritiku-kao-otac-u-borbi-protiv-sustava-to-je-kruna-mog-rada/> [4. 10. 2023]
<https://www.clarin.si/noske/all.cgi/first?iquery=vidjeti+krunu&corpname=bswac&corp-search-form=true> (Pristupljeno 4. 10. 2023)

37 <https://www.clarin.si/noske/all.cgi/first?iquery=prevr%C5%A1iti+sve+mjere&corpname=bswac&corp-search-form=true> (Pristupljeno 5. 10. 2023)

„Hašimije”, reče, „znat će polomit”, „Rebra vaša i čast svoju odbranit.” (VHM, 97)	polomiti <i>nečija</i> rebra (VHM, 97)	polomiti (prelomiti, izbrojiti, namekšati) rebra <i>nekom</i> (grub.) (SFR, 636)	VIS	Vf
Njome tada paganima zaprijeti, Da će im se r’jeki krvi proliti. (VHM, 96)	proliti rijeke krvi (VHM, 96)	prolivati / proliti (prosipati / prosuti) krv (SFR, 364)	VIS	Vf
Žene su mu na put trnje bacale, I ezijet tako su ga činile. (VHM, 96)	bacati <i>nekome</i> trnje na put (VHM, 96)	put posut trnjem (JMF, 548)	VIS	Vf
Jer Omerov pristup dini islamu, Slomi srce paganinu svakomu. (VHM, 95)	slomiti srce <i>nekome</i> (VHM, 95)	slomiti srce <i>nekom</i> (SFR, 733)	VIS	Vf
Jedni drugim kao zv’jeri krv pili, U nemoral i zla razna tonuli. (VHM, 88)	piti krv <i>nekome</i> <kao zvijer/i> (VHM, 88)	piti / popiti krv <i>nekom</i> (SFR, 363)	VIS	Vf
Istine im puteve ukazao, Koprenu im sa očiju skinuo. (VHM, 85)	skinuti <i>nekome</i> koprenu s očiju (VHM, 85)	skinuti <i>nekome</i> koprenu s očiju (JMF, 258)	VIS	Vf
On iziđe ode kući van sebe, Pa on leže da bi došô do sebe. (VHM, 82)	doći do sebe (VHM, 82)	dolaziti / doći <k> sebi (SFR, 691)	VIS	Vf
Vlastodršci Meke sada viknuše, I na njega oni ruke digoše (VHM, 77)	dići ruku <i>na nekog</i> (VHM, 77)	dizati / dići (podići) ruku <i>na nekog</i> (SFR, 659)	VIS	Vf
U postelju često je on padao, Kô od teške boljke da je bolovô. (VHM, 72)	pasti u postelju (VHM, 72)	pasti na (u) postelju (pasti postelje) (SFR, 585)	VIS	Vf
Šta mu se to tako strašno desilo? Šta li ga je u postelju bacilo? (VHM, 69)	baciti <i>nekoga</i> u postelju (VHM, 69)	Potvrda u e-korpusu. ³⁸	VIS	Vf

38 <https://www.clarin.si/noske/all.cgi/first?corpname=bswac&reload=&iquery=baciti+u+postelju&queryselector=queryrow&lemma=&phrase=&word=&wpos=&char=&cq>

Jevreji ga optužuju za prevrat, I klevete mnoge vežu mu o vrat. (VHM, 36) Nije lako nabrojati sav razvrat, Što im Iblis vezô bijaše o vrat. (VHM, 40)	vezati <i>nešto nekome</i> o vrat (VHM, 36)	tovariti / natovariti na vrat (vješati / objesiti o vrat) <i>nekome nešto</i> (SFR, 882)	VIS	Vf
On je, potom, Muhammeda štitio, Kô zjenicu svoga oka čuvao. (VHM, 59)	kao zjenicu <svoga> oka čuvati (VHM, 59)	kao zjenicu <oka> čuvati, <i>paziti, voljeti</i> (SFR, 912)	VIS	Vf
Ebu Talib k srcu riječi primio, S Muhammedom odmah se povratio. (VHM, 59)	primiti k srcu (VHM, 59)	primati / primiti k srcu (SFR, 732)	VIS	Vf
Sada ću vam nešto reći, slušajte, Muhammeda kao oči čuvajte! (VHM, 57)	<i>nekoga</i> kao oči čuvati (VHM, 57)	kao zjenicu <oka> čuvati, <i>paziti, voljeti</i> (SFR, 912)	VIS	Vf
I nebesa od glasova brujahu, Meleki mu hošgeldiju šiljahu. (VHM, 52)	hošgeldiju slati <i>nekome</i> (VHM, 52)	nazivati / nazvati hošgeldiju (holdediju) <i>nekome</i> (SFR, 258)	VIS	Vf
Tad bogata Hatidža ga pozvala, I za ženu ruku mu ponudila. (VHM, 63)	ponuditi <i>nekome</i> <svoju> ruku (VHM, 63)	Potvrda u e-korpusu. ³⁹	VIS	Vf
Duša mu se plemenita uzburka, U samoći tražio joj lijeka. (VHM, 65)	tražiti lijeka <i>nekome</i> (VHM, 65)	Potvrda u e-korpusu. ⁴⁰	VIS	Vf
Sve što želi to je mogô imati, U bogatstvu ovosvjetskom plivati. (VHM, 63)	plivati u <ovosvjetskom> bogatstvu (VHM, 63)	plivati u bogatstvu (JMF, 475)	VIS	Vfs

l=&default_attr=word&fc_lemword_window_type=both&fc_lemword_wsize=5&fc_lemword=&fc_lemword_type=all&fc_pos_window_type=both&fc_pos_wsize=5&fc_pos_type=all&usesubcorp=&fsca_text.t2ld= [5. 10. 2023]

39 <https://www.clarin.si/noske/all.cgi/first?iquery=ponuditi+ruku&corpname=bswac&corpus-search-form=true> [5. 10. 2023]

40 <https://www.clarin.si/noske/all.cgi/first?iquery=Tra%C5%BEiti+lijeka&corpname=bswac&corpus-search-form=true> [5. 10. 2023]

Analiza sastava idiomskih skupina u kontekstu pokazuje da je u velikom broju slučajeva zabilježena modifikacija rječničkih oblika (33%) te je hipoteza o utjecaju formalnih karakteristika u kojem je pisan *Mevlud* potvrđena: dvostih i jedanaesterac u velikoj su mjeri utjecali na sastav upotrijebljenih idiomskih skupina.⁴¹

Budući da dvije trećine korpusa doživljavaju određeni vid promjene, u narednim poglavljima zabilježene modifikacije bit će kategorizirane prema modelu Zykove⁴², a pronađene varijante prema leksičko-gramatičkim osobinama.

Modifikacije idiomskih skupina u *Mevludu Vehbije Hodžića*

Najbrojnija strategija modificiranja polaznog oblika idiomskih skupina je *umetanje*, tj. unutarnje širenje osnovne slike idiomske skupine.⁴³ Nju nalazimo u sljedećim primjerima: *nekome/nečija životna svijeća prestala je plamsati* (VHM, 126); *bacati nekome trnje na put* (VHM, 96); *plivati u ovosvjetskom bogatstvu* (VHM, 63); *duhovne oči vam otvaram* (VHM, 100).

Druga po broju modifikacija jest tzv. *premještanje*, koje predstavlja hotimična izmjena redoslijeda sastavnica u osnovnom obliku slike idiomske skupine.⁴⁴ Zabilježeno je u sljedećim primjerima: *koprenu im sa očiju skinuo* (VHM, 85); *hošgeldiju slati* (VHM, 52); *Muhammeda kao oči čuvajte* (VHM, 57); *u postelju je padao* (VHM, 72).

Srastanje, koje Zykova razumijeva kao vanjsko (pretpozicijsko i postpozicijsko) širenje osnovne slike idiomske skupine,⁴⁵ treća je zabilježena strategija modifikacije koju bilježimo u primjerima: *proliti rijeke krvi* (VHM, 96) i *piti krv nekome <kao zvijer/i>* (VHM, 88).

41 Idiomske skupine koje ne bilježe promjene u sastavu neće biti analizirane dalje. Radi se o sljedećim primjerima:

primiti k srcu (VHM, 59),
 dići ruku *na nekog* (VHM, 77),
 kao zjenicu <svoga> oka čuvati (VHM, 59),
 slomiti srce *nekome* (VHM, 95),
 polomiti *nečija* rebra (VHM, 97),
 pružiti *nekome* ruku (VHM, 133).

42 Irina Zykova, *Konceptosfera kulture i frazeologija. Teorija i metode lingvokulturološkog proučavanja*, str. 171-210.

43 Ibidem, str. 173-181.

44 Ibidem, str. 189-193.

45 Ibidem, str. 182-188.

U korpusu u jednom primjeru imamo i strategiju *kombiniranja*⁴⁶ (Zykova 200-210): *Kumiri im drevni prahom postaše / Jer ih oni od praha i gradiše* (VHM, 113).

Konsultirani rječnički izvori ne bilježe *nekome/nečija životna svijeca prestala je plamsati* (VHM, 126), ali bilježe *dogorijeva (gasi se i sl.) nečija svijeca*⁴⁷ te je riječ o intervenciji kojom se glagolska komponenta osnovnog oblika idiomске skupine dodatno eksplicira pomjeranjem značenjskog fokusa nesvršenih glagola iz polaznog oblika prema razuđenijem leksičko-gramatičkom modelu koji i dalje uspijeva prenijeti metaforičku sliku završetka života upotrebom konceptualnog modela ČOVJEK JE ENERGIJA KOJA ISIJAVA. Budući da konceptualni model nije narušen, ovakva modifikacija može se smatrati umetanjem pošto se radi o elaboraciji jedne komponente radi iskazivanja dodatne kvalifikacije; ovdje se radi o upotrebi faznog glagola *prestati* koji elaborira značenje glagola *plamsati*, što je već sadržano u leksičkom značenju glagola *dogorijevati/gasiti se* iz rječničkog oblika. Treba reći i to da je autor radije upotrijebio niz nekongruentnih atributa u prepoziciji (*života mu svijeca*) kako bi iskoristio njihovo partikularno značenje kojim se modifikira značenje imenice, te je na taj način „razuđenost” polazne strukture još kompleksnija.

Matešićev rječnik bilježi *put posut trnjem*⁴⁸, a u korpusu nalazimo *bacati nekome trnje na put* (VHM, 96), što znači da se radi o elaboraciji nekoliko tematskih uloga; naime, u primjeru (VHM, 96) nalazimo jače isturene uloge agensa (poznatog u kontekstu) i pacijensā (*trnje* i *nekome*) prisustvom trovalentnog glagola *bacati* te se takvim umetanjem dodatno elaborira polazni rječnički oblik kako bi se diskursnim prilagođavanjem iskoristio njegov simbolički potencijal iz jezičke zajednice. Treba, međutim, u vezi s ovim primjerom reći da se ovako elaborirana konceptualna slika može tumačiti i kao rezultat bifurkacije, tj. raspadanja na dvije frazeološke slike. Međutim, budući da u linearnoj ostvarenosti u tekstu nemamo drugu frazeološku sliku, bifurkacija je djelomično realizirana uz pomoć navedenog glagola.

Strategija umetanja prisutna je i u modifikaciji idiomске skupine *plivati u bogatstvu*⁴⁹ koja se u *Mevludu* pojavljuje kao *plivati u ovosvjetskom bogatstvu* (VHM, 63) te se u odnosu na druge modifikacije ovog tipa čini jednostavnijim jer se širenje osnovne slike koju idiomска skupina ima postiže

46 Ibidem, str. 200-210.

47 Josip Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Školska knjiga, Zagreb, 1982, str. 665.

48 Ibidem, str. 548.

49 Josip Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, str. 475.

modifikatorom imenice, i to u postpoziciji. Tako se aktualizira sama priroda ovog književnog žanra.

U *Mevludu* stoji idiomaska skupina *duhovne oči vam otvaram* (VHM, 100), koja je izvedena iz osnovnog oblika *otvoriti oči nekom*⁵⁰. Ona je modifikatorom *duhovne (oči)* rezultat umetanja teme samog *Mevluda*.

Idiomske skupine iz teksta *koprenu im sa očiju skinuo* (VHM, 85), *hošgeldiju slati* (VHM, 52) i *Muhammeda kao oči čuvajte* (VHM, 57) dobijene su strategijom premještanja, kojom je postignuta topikalizacija bližeg objekta (*koprenu; hošgeldiju; Muhammeda*). Ta hotimična izmjena premješta tematski fokus osnovne slike idiomске skupine. Premještanjem se autor služi i u primjeru *u postelju je padao* (VHM, 72) te se aktualizira istureno transponirano značenje *postelje* iz frazikonu.

Srastanje se kao strategija prilagođavanja diskursu javlja u primjeru idiomске skupine *proliti rijeke krvi* (VHM, 96). Naime, Mušović bilježi *prolivati / proliti (prosipati / prosuti) krv*⁵¹, ali je vanjskom modifikacijom *rijeka krvi* otkriven lični doživljaj određenog događaja; slično tome, srastanjem je nastala i prilagodba *piti krv nekome <kao zvijer/i>* (VHM, 88) – te su ove dvije modificirane idiomске skupine rezultat kolektivne (aksiološke) i individualne (emotivne – stoga i hiperbolične) ocjene.

U korpusu se bilježi i kombiniranje⁵², koje se smatra strategijom integriranja nekoliko slika, tj. nekoliko idiomskih skupina, u primjeru *Kumiri im drevni prahom postaše / Jer ih oni od praha i gradiše* (VHM, 113), čija se veza ostvaruje preko leksičke baze *prah*. Kur'ansko-biblijski motiv stvaranja čovjeka od ilovače bogato je iskorišten u frazikonu te se njime nastoji aktualizirati svijest o tome koliko je u dihotomiji Stvoritelj – stvorenje čovjek nejak i prolazan. Ovaj primjer pokazuje da kombiniranje može aktivirati i kreiranje leksičkih varijanata.⁵³

Varijante idiomskih skupina u *Mevludu* Vehbije Hodžića

Tekst *Mevluda* također sadrži i varijante idiomskih skupina (30%) koje se prema načinima realizacije dijele na gramatičke i leksičke varijante.

50 Abdulah Mušović, *Sandžački frazeološki rječnik*, Biblioteka „Dositaj Obradović“, Novi Pazar, 2018, str. 518.

51 Ibidem, str. 364.

52 Irina Zykova, *Konceptosfera kulture i frazeologija. Teorija i metode lingvokulturološkog proučavanja*, str. 200-210.

53 O konkretnom primjeru bit će riječi dalje.

Gramatičke varijante idiomskih skupina u *Mevludu Vehbije Hodžića*

Gramatičkim varijantama smatramo one varijante koje omogućavaju različiti gramatički oblik leksički otvorenih elemenata i drugih komponenata koje nisu noseće u gramatičkom smislu. Tako se, npr., u rječničkom obliku *dolaziti / doći <k> sebi*⁵⁴ ne predviđa prijedložni genitiv kao mogućnost, ali se u tekstu *Mevluda* ona potvrđuje (usp. *doći do sebe* (VHM, 82)). Također, Mušović predviđa dvije leksičke varijante idiomске skupine s natuknicama *prah* i *pepeo*: *postati prah i pepeo (pretvoriti se u prah i pepeo)*⁵⁵, ali se neprijelazni semikopulativni glagol iz verbalne idiomске skupine pojavljuje s leksičkim jezgrom u instrumentalu (usp. *neko/nešto prahom postati* (VHM, 113), što pripada gramatičkom profilu upotrijebljenog glagola, te stoga i treba stajati kao leksička varijanta i u frazeološkim rječnicima. Treba uzeti u obzir i mogućnost da se gramatičke varijante ostvare i na fonološkom nivou: u korpusu stoji, npr., *hošgeldiju slati nekome* (VHM, 52), a Mušović bilježi *nazivati / nazvati hošgeldiju (holdeldiju) nekom*⁵⁶. Gramatička varijanta javlja se i u slučaju idiomске skupine *od glave do peta* (VHM, 92) pošto uobičajeni oblik zabilježen u rječnicima jest *od glave do pete*⁵⁷, što znači da je druga komponenta ove prepozicionalne idiomске skupine pluralizirana. Ona je, s obzirom na prirodu varijante, bez dodatnih pragmatičko-komunikacijskih informacija te se smatra intervencijom unutrašnjeg karaktera bez zadiranja u osnovnu sliku idiomске skupine, tj. smatramo je varijantom.

Leksičke varijante idiomskih skupina u *Mevludu Vehbije Hodžića*

Zabilježenu idiomsku skupinu *konci nečega se kidaju* (VHM, 108) ne nalazimo potvrđenu u navedenom obliku u rječnicima, ali u *Sandžačkom frazeološkom rječniku* javlja se oblik *privili su se konci nekom*⁵⁸ u značenju „došao je kraj nekome”, što znači da se eksploatira isti konceptualni model u kojem je prisutno transponirano značenje imenice *konac*. S obzirom na zamjenu u leksičkom elementu, navedeni primjer smatramo varijantom rječničkog oblika.

Prepozicionalna idiomška skupina *od bešike do groba* (VHM, 139) predstavlja leksičku varijantu *od kolijevke <pa> do groba*⁵⁹ jer je nastala zamjenom riječju orijentalnog porijekla (*kolijevka* > *bešika*).

54 Abdulah Mušović, *Sandžački frazeološki rječnik*, str. 691.

55 Ibidem, str. 591.

56 Ibidem, str. 258.

57 Josip Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, str. 464.

58 Abdulah Mušović, *Sandžački frazeološki rječnik*, str. 335.

59 Ibidem, str. 329.

U *Mevludu* se javlja idiomaska skupina *prevršiti sve mjere* (VHM, 36) i budući da je potvrđena u e-korpusu bosanskih portala, smatrat ćemo je leksičkom varijantom zbog odnosa drugih komponenata u navedenoj idiomskoj skupini.

Tražiti lijeka nekome (VHM, 65) smatramo leksičkom varijantom idiomске skupine *iskati nečemu lijeka* koju bilježi Matešićev rječnik⁶⁰, a nalazimo je i u e-korpusu.

Idiomaska skupina *pala je (legla je, zamela se) krv* iz Mušovićevog rječnika⁶¹ u tekstu *Mevluda* realizirana je kao *krv poteče* (VHM, 61) te se čini leksičkom varijantom postojeće idiomске skupine.

Verbalna idiomaska skupina *vezati nešto nekome o vrat* (VHM, 36) leksička je varijanta registrirane skupine *tovariti / natovariti na vrat (vješati / objesiti o vrat) nekom nešto*⁶².

Idiomaska skupina *praviti (graditi) od blata nekog*⁶³ javlja se u obliku *graditi nekoga <i od> praha* (VHM, 113) te je metonimijskom zamjenom *blato>prah* pojačana oksimoronska slika nemogućnosti da se neka situacija ispravi bilo kakvom radnjom – kao što se od praha ništa ne može graditi. Ona je potaknuta značenjskom vezom između navedene dvije lekseme iz iskustvenog realizma te su dvije idiomске skupine leksičkom poveznicom između dvije konceptualno povezane slike integrirane u navedenom bejtu: radi se o idiomskim skupinama *postati prah i pepeo (pretvoriti se u prah i pepeo)*⁶⁴ i *praviti (graditi) od blata nekog*⁶⁵. Zbog česte supojavnosti navedenih imenica smatramo da se ovdje radi o varijanti, ali treba napomenuti da je njihova povezanost značajno ojačana i kontekstualnom antonimijom između navedenih imenica.

Ovdje također treba uzeti u obzir i primjer *hošgeldiju slati nekome* (VHM, 52) koja, dakle, ovjerava mogućnost da se glagol govorenja iz varijante koju bilježi Mušovićev rječnik⁶⁶ proširi i na glagol *slati*.

Neregistrirani sloj idiomskih skupina: *Mevlud* kao izvor frazeološke građe

Konsultirani izvori nemaju zabilježene neke idiomске skupine koje smo pronašli u *Mevludu*, tako da se pokazuje tačnim da ovaj književni žanr

60 Josip Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, str. 313.

61 Abdulah Mušović, *Sandžački frazeološki rječnik*, str. 363.

62 Ibidem, str. 882.

63 Abdulah Mušović, *Sandžački frazeološki rječnik*, str. 54.

64 Ibidem, str. 591.

65 Ibidem, str. 54.

66 Ibidem, str. 258.

može poslužiti i kao pouzdan i nezaobilazan frazeografski izvor za buduće rječnike. Naime, idiomaska skupina *ponuditi nekome < svoju > ruku* (VHM, 63) u značenju „bračna ponuda” nije registrirana ni u Matešićevom (1982) ni u Mušovićevom (2018) rječniku, a mogla je nastati metonimizacijom društvenih ugovora koji se pečate rukom te pripada konceptualnom modelu koji je izrodio i skupinu što je bilježi Mušović *pružiti (dodati) ruku nekom*⁶⁷. Vjerovatno preko istog konceptualnog modela nastala je još jedna idiomaska skupina (*<ne> povući ruku* (VHM, 133) u značenju „(ne) ugovoriti nešto”), koju također ne bilježe konsultirani rječnici.

Samo Matešićev rječnik bilježi natuknicu „kandže” u skupinama *biti u čijim kandžama, doći komu u kandže, uhvatiti koga u kandže*⁶⁸, a *Mevlud* ima idiomasku skupinu *izbjeći nečijim kandžama*, tj. *Nij' nam lako kandžama mu izbjeći* (VHM, 149), koja se vjerovatno antonimski razvila na osnovu istog konceptualnog modela kao skupine iz Matešićevog rječnika. Iz bejta se vidi da je autor pripadnost opet radije izrazio nekongruentnim atributom *mu (njegovim kandžama)* jer je tako postigao i topikalizaciju uloge daljeg objekta u dativu (*njemu izbjeći*), što znači da je uloga zamjenice *mu* u sastavu idiomanske skupine u tekstu – dvostruka.

Idiomasku skupinu *baciti nekoga u postelju* (VHM, 69) također smatramo neregistriranom – a ovjerenom u jezičkoj zajednici – jer je proizašla iz konceptualnog modela u kojem je *postelja* metonimija za bolest (kao npr. *pasti u postelju*). U ovoj idiomaskoj skupini slika se formira oko tematskih uloga agensa i pacijensa koje su izvučene na površinsku razinu glagolom *baciti*.

Zaključak

Mevlud Vehbije Hodžića pokazuje se kao izuzetno bogat izvor frazeološke građe i kao izvor za proučavanje utjecaja ove književne forme na sastav i strukturu idiomskih skupina. Stoga, obje hipoteze su potvrđene.

Njegov tekst sadrži dobar broj idiomskih skupina kojima se autor vrlo vješto koristi. Jedna je trećina zabilježenih idiomskih skupina detektirana kao rezultat modificiranja osnovne slike idiomskih skupina, te su na odgovarajući način kategorizirane (umetanje, premještanje, srastanje, kombiniranje i djelomično realizirana bifurkacija) i analizirane. Manipulacija osnovnom slikom idiomanske skupine ne označava samo adaptaciju formalne strukture nego podrazumijeva i manipulaciju smislom, tj. cijelom značenjskom mrežom i svim značenjskim odnosima u koje stupaju komponente idiomanske skupine i idiomaska skupina kao cjelina. Uklapanjem u bejt i jedanaesterac *Mevluda*

67 Ibidem, str. 670.

68 Josip Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, str. 229.

dobijene su modifikacije idiomskih skupina koje iskazuju autorsku potrebu da se, npr., topikalizira objekt kao glavni fokus, da se dodatno elaborira specifična komponenta idiomske skupine zbog važnosti za temu koju tekst obrađuje itd. Okazionalizmi ovakvog karaktera izuzetno su kontekstualno uvjetovani.

Druga trećina pronađenih idiomskih skupina ostvarila je širenje idiomske valencije, tj. leksičko-gramatičkim modelima kreirane su različite varijante idiomskih skupina u čijoj se osnovnoj slici nisu desile promjene koje podrazumijevaju dodatno kristaliziranje pragmatičkih ciljeva. Varijante nastaju po principu bliskozačnosti koja otvara mogućnost zamjene gramatičkog i leksičkog tipa te i van navedenog konteksta mogu biti razumljive. One značajno doprinose kvantitativnom širenju fraziona.

Mevlud posjeduje i sloj idiomskih skupina neregistriranih u frazeološkim rječnicima te je u tom smislu njegov tekst nezaobilazan u budućim frazeografskim radovima bosnistike. Međutim, mevlud nije građa isključivo za frazeologiju i frazeografiju te treba postati predmetom i drugih nivoa lingvističke analize. Tako će njegov simbolički značaj biti reaktualiziran u savremenoj jezičkoj zbilji na drugi način.

IZVORI I LITERATURA

Izvori

- Hodžić, V., *Mevlud*, Muzej „Ras”, Novi Pazar, 2022.
- Matešić, J., *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1982.
- Mušović, A., *Sandžački frazeološki rječnik*, Biblioteka „Dositej Obradović”, Novi Pazar, 2018.
- Begović, Dž., Begović-Ličina, Š., *Sandžački rječnik*, Autori, Sarajevo, 2012.
- Ćoralić, Z., *Bosansko-njemački frazeološki rječnik*, Univerzitetska knjiga, Bihać, 2013.
- Ćoralić, Z., S. Midžić, *Bosanski frazeološki rječnik*, Univerzitetska knjiga, Bihać, 2012.
- Kasumović, A., M. Nikolić, *Rječnik frazema bosanskoga jezika*, Institut za humanu rehabilitaciju, Tuzla, 2018.
- Lukić, Z., *Bosanska sehara*, Šahinpašić, Sarajevo, 2006.
- Mahmutović, A., *Kao frazeološki rječnik*, Dobra knjiga – Synopsis, Sarajevo – Zagreb, 2012.
- Matešić, J., *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1982.
- Mušović, A., *Sandžački frazeološki rječnik*, Narodna biblioteka „Dositej Obradović”, Novi Pazar, 2018.

Popara, R., *Frazeološki rječnik bosanskog jezika*, UNALIM – GRAFIS, Bihać – Cazin, 2018.

Tanović, I., *Frazeologija bosanskog jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.

E-izvori

<https://poskok.info/%E2%80%8Bgoran-bogdan-odusevio-publiku-i-kritiku-kao-otac-u-borbi-protiv-sustava-to-je-kruna-mog-rada/> (Pristupljeno 4. 10. 2023)

<https://www.clarin.si/noske/all.cgi/first?iquery=> (Pristupljeno 5. 10. 2023)

<https://www.jergovic.com/ajfelov-most/povratak-josipa-filipovica/> (Pristupljeno 5. 10. 2023)

Literatura

Agović, B., „Prvi mevlud na bosanskom jeziku”, *Preporod – islamske informativne novine*, god. XXXIII, br. 24/745, 15. decembar, 2002/11. ševval 1423, str. 10.

Ajdačić, D., *SlovoSlavija – Etnolingvistička i poredbena frazeologija*, Alma, Beograd, 2017.

Baćićanin, F., „Mevlud u bošnjačkoj tradiciji i mevludi na bosanskom jeziku”, *Godišnjak Muzeja „Ras”*, 45, Novi Pazar, 2022.

Bajraktarević, F., „O našim mevludima i o mevludu uopšte”, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, XVII (1), 1937, 1–37.

Bulić, H., „Razvoj mevluda na bosanskom jeziku”, *Nove teme iz lingvističke bosnistike*, Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli, Tuzla, 2019.

Čolaković, S., „Da li mevlud ima uporište u Kur’anu?”, *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka - zbornik radova*, Preporod, Sarajevo, 2000, str. 23-31.

Duranović, E., „Kasida hafiza Saliha Gaševića”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knj. XXXIX, 2018, str. 145-176.

Fauconnier, G., M. Turner, *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*, Basic Books, New York, 2002.

Gadžo-Kasumović, A., „Prvi mevlud Ali-dede Bošnjaka u Bosni i prizori ljubavi prema ehli bejtu”, *Beharistan*, 1, Sarajevo, 2001.

Handžić, M., „Dvije-tri o mevludu”, *Glasnik Vrhovnog starješinstva Islamske vjerske zajednice*, II (7), 1934, str. 389-394.

Kemura, I., „Hafiz Salih Gašević u svjetlosti literarnog djela jednog crnogorskog pisca”, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva*, XXXII (3-4), 1969, str. 120-123.

Latić, Dž., *Bosanski mevlud*, Sova Publishing, Sarajevo, 2021.

- Mulahalilović, E., „Mevludski običaji”, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva*, 5, 1987, str. 588-590.
- Nametak, F., „Mevlud kroz istoriju Bosne i Hercegovine”, *Islamska misao*, 153, 1995, str. 15.
- Sapir, E., *Ogledi iz kulturne antropologije*. Aleksandar I. Spasić (prev.), Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1974.
- Šarić, Lj., M. Brala-Vukanović, *Slike jezika: Temeljne kognitivnolingvističke teme*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2019.
- Zykova, I., *Konceptosfera kulture i frazeologija. Teorija i metode lingvokulturološkog proučavanja*, Branka Barčot (prev.), Srednja Europa, Zagreb, 2019.

Idiomatic Groups in Vehbija Hodžić's *Mawlid*.

The Influence of *Mawlid* Form on the Composition of Idiomatic Groups

Summary

The tradition of writing a *mawlid* in the Bosnian language is more than a century long, but the *mawlid* as a literary genre has most often remained outside the framework of philological research. This also applies to phraseological research, because not a single *mawlid* was a source for phraseological material to consulted dictionaries, which is an additional signal for us to devote linguistic research to this literary form in the Bosnian language. The *mawlid* as such possesses a significant number of idiomatic groups because it expresses an authentic picture of the world expressed by the value judgments of the collective, and the *mawlid* itself inherits the value judgment of the collective with regard to the topic it deals with. Since the *mawlid* form has its limitations being written in verse, such a structural feature had an influence on the composition and use of idiomatic groups. Therefore, this paper deals with Hodžić's *Mawlid* and examines the relationship between his hendecasyllable (a verse line of 11 syllables) and the composition of idiomatic groups. The analyzed materials confirm that the selected *mawlid* is a rich source of phraseological picture of the world, but also that the author, through conscious interventions, influenced the composition of two-thirds of the idiomatic groups used. The analyzed material confirms that the selected *mevlud* is a rich source of phraseological picture of the world, but also that the author, through conscious interventions, influenced the composition of two-thirds of the idiomatic groups used. These two-thirds are grouped according to the type of the intervention into the variants of idiomatic groups and occasionalisms of idiomatic groups according to the manner in which the intervention is carried

out, i.e. according to the depth of the author's correction of the basic image of idiomatic groups from the usual forms recorded in dictionaries.

Keywords: Vehbija Hodžić, mawlid, idiomatic groups, modifications, variants, phraseological source.